

Joanna BRODNIEWICZ
Poznań

DOI: 10.14746/bo.2017.1.5

„Wydobyć z siebie to, co po ludzku najcenniejsze” – przypadek Oto Mádra (1968–1989)

Keywords: Czech culture, Oto Mádr, religion
Słowa kluczowe: kultura czeska, Oto Mádr, religia

Abstract

The article presents a profile of Oto Mádr in the period from the Prague Spring till the Velvet Revolution, and is based on memories and documents. During the Prague Spring he conducted lectures on ethics at the Catholic Theological Faculty in Prague. From the 70s of the twentieth century till the Velvet Revolution, Mádr was a *spiritus movens* of the catholic samizdat, he also organized independent theological lectures. From 1978, he started publishing the “Teologické texty” in the samizdat. Mádr was one of the most important advisers to the cardinal *František Tomášek*, and collaborated on the work of spiritual revival of the Czech nation. In the years 1990–2005, he was an editor-in-chief of the “Teologické texty”. Until the end of his life, Mádr cooperated with the Catholic Theological Faculty at the Charles University in Prague, and co-edited of the “Teologické texty”.

Artykuł przedstawia sylwetkę Oto Mádra, szarej eminencji czeskiego Kościoła katolickiego w latach 1968–1989. W czasie praskiej wiosny Mádr wykładał etykę na Katolickim Wydziale Teologicznym w Pradze. Od lat siedemdziesiątych XX wieku do aksamitnej rewolucji był *spiritus movens* samizdatu katolickiego, organizator niezależnych wykładów teologicznych. Od 1978 roku wydawał w samizdacie „Teologické texty”. Był jednym z najważniejszych doradców kardynała Františka Tomáška i współtworzył dzieło duchowej odnowy narodu czeskiego. Od roku 1990 do 2005 roku pełnił funkcję redaktora naczelnego „Teologických textů”. Do końca życia współpracował z Katolickim Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Karola w Pradze oraz współredagował „Teologické texty”.

Oto Mádra należy nazwać świadkiem historii Kościoła katolickiego w Czechosłowacji i Republice Czeskiej XX wieku, ponieważ jego

młodzięcze i dorosłe lata przypadają na czasy Republiki Czechosłowackiej (również za rządów komunistów po *vítězným únoru*) i Republiki Czeskiej (zmarł 27 lutego 2011 roku).

Życie i dzieło Mádra miało znaczący wpływ na losy czeskiego Kościoła katolickiego w czasach komunizmu. 5 stycznia 1968 roku pierwszym sekretarzem Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Czechosłowacji został Aleksandr Dubček, który z okazji dwudziestej rocznicy dojścia komunistów do władzy zapowiedział reformy życia społecznego i politycznego. Została zniesiona cenzura. Rozpoczęło to proces praskiej wiosny. Pod koniec lutego Mádr postanowił napisać list do Dubčeka w imieniu więźniów katolickich, informując, że chcą oni również brać udział we wszelkich dobrych zmianach, które się odbywają, i proszą o „miejsce dla siebie” (na temat sytuacji Kościoła w tym czasie por. m.in. Grajewski 1999, s. 38–43; Vaško 1994, s. 285–286; Opatrný 2002, s. 116–147). Podzielił się tą wiadomością z Václavem Vaško. Wraz z innymi więźniami sformułowali *Dopis katolíků vězněných pro víru prvnímú tajemníku ÚV KSČ Alexandru Dubčekovi* (*Dopis katolíků...* 1968; por. też: Mádr 1992, s. 212–214). Były pod nim podpisane 83 osoby¹, m.in. Josef Zvěřina i Růžena Vacková².

Dwunastego marca z inicjatywy Jiřího Němce i Vladimíra Rudolfa w mieszkaniu Jiřího i Marie Kaplanových spotkało się 70 katolików z różnych grup i pokoleń, aby w duchu II soboru watykańskiego odnowić działania czechosłowackiego Kościoła (Vaško 1994, s. 285–286).

¹ Tak podaje Vaško 1994, s. 286; 2001, s. 281. Natomiast Opatrný (2002, s. 121) wskazuje na 84 osoby.

² O historii listu patrz: Mádr 2007, s. 49–50; Vaško 2001, s. 280–282; 2002a, s. 79–80; Cuhra 2000, s. 112; Novotný 2013, s. 393. Powstał drugi list, wzywający do rozmów między państwem a Kościołem, zakończenia represji Kościoła, powrotu biskupów, odnowy życia zakonnego. W ciągu kilku tygodni list podpisało od 100 do 336 tysięcy osób (różne dane; por. m.in. Mádr 2007, s. 50; Vaško 1994, s. 286; Vaško 2001, s. 283–284). 27 marca biskupi wystosowali do władz memorandum, 11 kwietnia zakonnicy domagali się powrotu życia zakonnego i zwrócenia klasztorów. W maju bp Tomášek zażądał zmiany władz České katolické charity (czeskiego Caritasu) (Vaško 1994, s. 286).

Tomáš Halík tak wspomina to spotkanie:

Po raz pierwszy spotkałem Otę Mádra w marcu 1968 roku na pamiętnym zebraniu kilkudziesięciu intelektualistów katolickich w mieszkaniu u Kaplanów. Od tego spotkania zaczęła się praktycznie praska wiosna. Tam katolicy powiedzieli sobie, że postęp społeczny to nie tylko kwestia zmian w partii komunistycznej, ale że dotyczy on także całego społeczeństwa i Kościół nie może stać z boku. Było to również pierwsze większe zgromadzenie, na którym ludzie mogli się razem spotkać, poznać się nawzajem i rozważyć potrzeby, siły i możliwości (Halík 2001, s. 102, por. Halík 2012).

W tym czasie nadal biskupstwa pozostawały bez pasterzy, František Tomášek był izolowany, działało jeszcze kolaborujące z komunistami Mírové hnutí katolického duchovenstva (Pokojowy Ruch Duchowieństwa Katolickiego), mające w swoim władaniu katolickie wydawnictwa i czasopisma. Postanowiono doprowadzić do likwidacji MHKD i powołać nowe katolickie wydawnictwo. Delegacja dwóch księży: Vladimír Rudolf i Oto Mádr oraz dwóch świeckich: Jiří Němec (1968, s. 1) i Václav Vaško jr została posłana następnego dnia do kard. Tomáška, aby zgodnie z postanowieniami soboru zwołał radę duszpasterską. 15 marca 1968 roku arcybiskup mianował ich członkami Arcidieceznej Rady Duszpasterskiej; por. Vaško 2001, s. 283 i Opatrný 2002, s. 125). Spotykali się co najmniej raz w tygodniu, do ich grona szybko dołączyli Josef Zvěřina, Jiří Reinsberg, Karel Pilík, Václav Vaško sen., Josef Plocek, Ivan Medek, Václav Frei, Jiřina Křítková, Václav Chytrý, Josef Bláha i inni. Rada duszpasterska służyła całemu czechosłowackiemu Kościołowi. Doprowadzono do zwołania zjazdu MHKD, które 21 marca zakończyło swoją działalność. Na jego miejsce powstało *Dílo koncilové obnovy* (*Dzieło odnowy soborowej*). Trzynastego maja odbył się na Velehradzie zjazd, na który przybyło czternastu biskupów (byli nieobecni tylko abp. Josef Beran³ i dwóch innych chorych) i cztery tysiące wiernych. Przewodniczącym DKO został kard. Tomášek, Mádr został wy-

³ Abp Josef Beran przebywał już w tym czasie w Rzymie. 25 lutego 1965 roku Paweł VI mianował go kardynałem. Władze zgodziły się na jego wyjazd do Świętego Miasta, nie pozwoliły mu jednak z niego powrócić. 20 września 1965 roku kard.

brany jednym z członków prezydium (Mádr 2007, s. 51–54; Opatrný 2002, s. 132–142; Cuhra 2000, s. 112–124; Vaško 2002, s. 75–89; Balík, Hanuš 2007, s. 47). Zrezygnowano z wydawania „Duchovního pastýře” na jego miejscu zaczęło się ukazywać czasopismo „Via” wykoncypowane w czasach uwięzienia przez Josefa Zvěřinę, którego pierwszy numer wyszedł w czerwcu 1968 roku. „Katolické noviny” poprowadził najpierw Vladimír Rudolf, a następnie František Mikulášek SJ. Ich nakład z 30 tysięcy zwiększył się do 160 tysięcy (por. Paulas, Šebek 2009, s. 86–158).

Wyzwaniem był także Wydział Teologiczny w Litoměřicích. Kardynał Tomášek powierzył jego reorganizację Mádrovi, który 1 kwietnia 1969 roku rozpoczął pracę na wydziale. Wiosną zebrał sześć osób mających uprawnienia do nauczania na wyższej uczelni, sam wykładał tam teologię moralną; aby podnieść poziom nauczania, zapraszał także gości, m.in. Karla Rahnera. Tomáš Halík tak podsumował jego działania:

Był jednym z pierwszych, którzy ostrożnie i dyplomatycznie, a przy tym całkiem przekonująco i systematycznie zaczęli kandydatom na księży wbijać do głów nowy styl myślenia teologicznego i całe bogactwo nowych akcentów teologii posoborowej (Halík 2001, s. 102–103, por. Halík 2012).

Na wydział wracali studenci, którzy odeszli w latach pięćdziesiątych. Mádr przygotował także dla księży program czterodniowego kursu teologiczno-duszpasterskiego, który rozpoczął się 20 sierpnia, przybyło na niego do Pragi około 400 kapłanów z całej Czechosłowacji. Drugi dzień kursu już się nie odbył. Do Czechosłowacji wkroczyły wojska sowieckie.

Jak można zauważyć, we wszystkich działaniach w okresie praskiej wiosny trudno przecenić rolę ojca Oto:

Ksiądz Mádr był żołnierzem Kościoła, urodzonym generałem, organizatorem i konspiratorem. [...] Jego pasją, jak również charyzmatem, było organizowanie

Beran wygłosił na II soborze watykańskim *O svobodě svědomí*. Zmarł 17 maja 1969 roku. Komuniści nie pozwolili na jego pogrzeb w ojczyźnie, został pochowany w Bazylice Watykańskiej. 2 kwietnia 1998 roku rozpoczął się jego proces beatyfikacyjny.

i przyciąganie ludzi. Ciągłe tkął sieci konspiracyjne, ciągle coś przygotowywał i planował, zbierał i oceniał informacje. [...] Podczas praskiej wiosny okazało się, że jest praktycznie jedynym, który ma doskonałe rozeznanie w sytuacji i „rezerwach kadrowych”, który sam jest przygotowany i ma wszystko przemyślane w szczegółach. Włączył się w organizowanie działalności wydawniczej i edukacyjnej, stał się głównym doradcą episkopatu, jako szara eminencja koordynował praktycznie wszelkie działania w Kościele (Halík 2001, s. 102–103, por. Halík 2012)⁴.

Ważne świadectwo dalekowzroczności czeskich teologów daje Václav Malý:

Jakmile se objevila v roce 1968⁵ možnost, začali tito teologové pořádat cyklus přednášek pod názvem *řivá teologie*⁶. Lidé jako Oto Mádr, Josef Zvěřina, Antonín Mandl a Bonaventura Bouše se nezabývali jenom tím, co protrpěli, ale pochopili důležitost koncilu. Bylo pro ně překvapením, že to, o čem snili a mluvili ve vězení, bylo nyní koncilem potvrzeno (Synek 2013, s. 22)⁷.

Na wykłady zapraszano również gości z zagranicy – przybyli m.in. prof. Klostermann, prof. Klemens Tilmann, prof. Karl Rahner, prof. Bernhard Häring. Zajmowano się dokumentami soborowymi i posoborową teologią. Kursy te trwały do 1970 roku. W tym czasie także Mádr był sekretarzem komisji teologicznej episkopatu czeskiego

⁴ Jaroslav Cuhra dodaje: „Všechny tyto aktivity patřily k nejcennějším plodům pražského jara, protože právě v nich nastupoval do katolické církve reformní duch II. vatikánského koncilu. Zvláště přednášky předních českých teologů v cyklu *řivá teologie*» nahrazovaly třetko dostupnou literaturu o koncilu a jeho závěrech a vedle teologicko-pastoračního kurzu pro kněze umožňovaly rozšiřování ducha koncilu mezi širší obec věřících. I ostatními kurzy, duchovními cvičeními a dalšími aktivitami církev znovu otřila, konečně jiť pro věřící nebyla jen místem nedělní návštěvy kostela, ale i prostorem pro rozšiřování znalostí a prohlubování vlastní víry. Každá věková i společenská vrstva věřících si mohla nalézt své místo a aktivně se do něj zapojit. Podle státu však takové působení církve bylo »v rozporu s posláním církvi a náboženských společností, jímť taková kulturní a osvětová činnost nepřislúší«” (Cuhra 1999, s. 40).

⁵ Seminarium powstało rok później, w 1969 roku (Halík 1995, s. 34).

⁶ Por. Vlček 2006, s. 259 i Novotný 2013, s. 22–23.

⁷ Na temat oddziaływania II soboru watykańskiego w Kościele w Czechosłowacji patrz: Balík, Hanuš 2007, s. 285–310.

(CDČT, f. Mádr Oto – Teologická komise)⁸. Po tzw. normalizacji DKO musiało przestać działać, ruch nie został zalegalizowany. Znowo do katolickich gazet i wydawnictw wrócili księża współpracujący z komunistami, niebawem (31 sierpnia 1971 roku) została przez państwo powołana nowa organizacja: Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* (Stowarzyszenie Duchownych Katolickich *Pacem in terris*).

W połowie 1970 roku Mádr został wezwany do Ministerstwa kultury, oznajmiono mu, że nie będzie mógł wykładać w nowym roku akademickim. Razem z nim odeszli z Wydziału Teologicznego Bonaventura Bouše i Josef Zvěřina.

Pierwszego listopada 1970 roku ojciec Oto dostał zgodę państwową na wykonywanie czynności kapłańskich, pracował na parafii w praskich Modřanech, „wspaniałomyślnie zaproponował posadę organisty prześladowanemu Milanovi Machovcovi”, niegdyś głównemu ekspertowi w sprawach chrześcijaństwa. Chyba właśnie ten fakt kosztował go przeniesienie do odległej parafii w řandově” (Halík 2001, s. 102–103; por. Halík 2012, Mádr 2007, s. 66–70; Vlček 2006, s. 260)¹⁰. Mádr poświęcił ten czas na prace nad rewizją czeskiego przekładu dokumentów II soboru watykańskiego¹¹, wtedy także dojrzewał w nim tekst *Modus moriendi církve*¹². Jak pisze Tomáš Halík:

⁸ Komisja działała od lipca 1970 roku, ostatnie, ósme, posiedzenie miało miejsce 17 lutego 1973 roku, kolejne, zaplanowane na 9 czerwca już się nie odbyło, gdyż działania Komisji zostały zawieszone. Komisja wznowiła działania 24 czerwca 1975 roku, ale spotykała się już w innym składzie (CDČT, f. Mádr Oto – Teologická komise).

⁹ W 1968 roku stracił pracę na Katedrze Filozofii Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Karola w Pradze.

¹⁰ Mádr we wspomnieniach pisał, że był w parafii na Modřanech sześć lat, następnie wspomina, że w Dolním řandově był od 1974 roku. W *Biografickém přehledu* przygotowanym przez Janę Polákovą znajduje się informacja, że był tam od 1975 roku (Mádr 1992, s. 293).

¹¹ Przekład ukazał się w 1995 roku ze wstępem Karla Rahnera i przedmową Mádra wydany w Pradze przez Wydawnictwo Zvon.

¹² Artykuł pierwotnie ukazał się w austriackim czasopiśmie „Diakonia” pod tytułem *Modus moriendi der Kirche*. Oto Mádr opublikował go pod pseudonimem

Tekst Mádra, który niełatwo jest zrozumieć, reprezentuje prawdziwą perłę *theologiae crucis*, teologię, która dojrzała w momencie ogromnego poniżenia Kościoła i która radykalnie reflektuje własne historyczne doświadczenie (Halík 1995, s. 117; por. też Halík 1995, s. 117–128; Opatrný 2002, s. 157–158 i „Teologické texty” 2012).

1 stycznia 1977 roku grupa czeskich intelektualistów podpisała Kartę 77 (Vaško 1994, s. 288). Sygnatariuszami Karty było wiele osób związanych z Kościołem katolickim. Karta odwoływała się do praw człowieka i traktatów międzynarodowych ratyfikowanych przez Czechosłowację. Státní bezpečnost, grożąc represjami, zmusiła przedstawicieli Kościoła do odcięcia się od dokumentu. Josef Zvěřina napisał list do kard. Tomáška krytykujący taką postawę (Grajewski 1999, s. 46–47). Mádr, będąc poza Pragą, nie włączył się w te działania (Mádr 2003b; Vlček 2006, s. 265).

Za radą Josefa Zvěřiny w lipcu 1978 roku Mádr odszedł na emeryturę (Mádr 2003b; Vlček 2006, s. 260–261; Novotný 2013, s. 17) i od 1 sierpnia mógł wrócić do Pragi.

Komuniści chcieli skłócić opozycję z arcybiskupem Františkem Tomáškiem (Cuhra 2000b, s. 17–25). Plan ten miał odwrotny skutek. Między innymi Josef Zvěřina, Oto Mádr, później Tomáš Halík stali się najbliższymi współpracownikami Tomáška (Vaško 1994, s. 288; Grajewski 1999, s. 47). Wpływ na postawę kardynała miało też wybranie Karola Wojtyły na papieża¹³. Zmieniła się wtedy polityka Watykanu wobec komunistów. Mádr, mając doskonałe zdolności organizacyjne

Franz Markus (por. „Diakonia” 1977, nr 2, s. 115–119). Następnie w 1980 roku wydrukowało go emigracyjne pismo „Studie” wychodzące w Rzymie (por. Markus 1980, s. 265–269). W wolnych Czechach tekst wydano już pod prawdziwym nazwiskiem autora w 1992 roku (por. Mádr 1992, s. 237–243).

¹³ Jan Paweł II utrzymywał regularne kontakty z kardynałem Tomáškiem. Rozpoczęto prace nad uporządkowaniem spraw związanych z *Pacem in terris*. Kongregacja do spraw Duchowieństwa w dekrecie *Quidam episcopi* wydanym w 1982 roku zabroniła duchowieństwu działalności w organizacjach politycznych. Tomášek napisał do władz pismo, w którym się domagał zlikwidowania ruchu, na co nie otrzymał zgody. Władze starały się utrzymać *Pacem in terris*, jednak było to coraz bardziej trudne.

i znając potencjał czeskiego Kościoła, stworzył przy kardynale sieć fachowych grup doradczych złożonych zarówno z kapłanów, jak i świeckich¹⁴.

Ojciec Oto stwierdził, że potrzebny jest dobrze redagowany katolicki samizdat. Przez kolejne dziesięciolecie Mádr

[...] już całkiem poza strukturą kościelną, stał się głównym organizatorem i duszą szeroko rozwiniętego katolickiego samizdatu i jednym z głównych realizatorów podziemnych kursów i seminariów. Z wielką odwagą troszczył się o to, aby czeski Kościół nie stracił żywych związków z myśleniem teologicznym na zachodzie i żeby komunistom nie udało się izolować go od Kościoła powszechnego, gdyż w przeciwnym razie utknąłby w prowincjonalizmie i uległ stagnacji. Przede wszystkim dzięki Mádrovi udało się nawet w najgorszych latach husakowskiej normalizacji w sposób wręcz niewiarygodny zorganizować w praskich i pozapraskich mieszkaniach serię wykładów czołowych teologów z różnych stron świata, którzy przyjeżdżali incognito jako turyści – w konspiracji, często narażając się na różne perypetie, przenosili się z miejsca na miejsce (Halík 2001, s. 105; por. też Tajovský 2001, s. 395).

Wydawał następujące edycje: „Duch a řivot”, „Přátelé”, „Alfa Omega”, „Theologica”, Katechetická řada K, serie publicystyczne „Orientace”, czasopisma: dla psychologów „Psi”, dla lekarzy „Salus”, dla przyrodników „Universum”. Dziełem jego życia były „Teologické texty”, których w samizdacie ukazało się 17 numerów¹⁵ (Vlček 2006, s. 261–262; Mádr 2007, s. 69–70; Rázek 2012, s. 45; Halík 1995, s. 36–37; Holečková 2009, s. 77–80; Opatrný 2002, s. 161–162).

¹⁴ „Było to przede wszystkim zasługą niestrudzonej dyplomacji Mádra (oraz autorytetu moralnego Zvěřiny), że Tomášek w ostatnich latach z żałośnie asekuranciej figury zmienił się w uznawany na arenie międzynarodowej symbol moralnego oporu przeciw totalitaryzmowi komunistycznemu. Mádr był najważniejszą z trzech osób, które w decydujących chwilach stały najbliżej kardynała Tomáška, i właśnie jemu należy przypisać największe zasługi w owym niebywałym wzroście autorytetu moralnego Kościoła pod koniec lat 80., co było zjawiskiem niepowtarzalnym, nieporównywalnym w całej nowoczesnej historii czeskiego katolicyzmu” (Halík 2001, s. 105–106).

¹⁵ Opatrný pisze o 22 numerach (2002, s. 162). Na stronie internetowej czasopisma (<http://www.teologicketexty.cz/casopis>) znajduje się 17 samizdatowych numerów.

V temné době konce sedmdesátých let, kdy šed' a beznaděj pronikala do morku kostí svobodmilovných občanů, byly Teologické texty jakýmsi majákem či světýlkem v temnotě. [...] Kontakt s vývojem teologického myšlení za hranicemi je možný, ale velmi omezený. Teologické texty prolamují tuto zed' a otevírají tak vstup do svobody. Kněží i nekňěží se těšili na každé další číslo. Podíváme-li se pozorně na témata, pak se ukáže, že Texty vlastně byly (a snad nepřestaly být) jakousi formou univerzity. Studie zahraničních i domácích teologů jsou psanými přednáškami a dialogem se čtenáři, mají informativní, ale ještě více formativní charakter. Snaží se dát určitý tvar českému myšlení víry a řívotu z víry (Ventura 2004, s. VI).

Státní bezpečnost postanovila ukrócić działania katolického samizdatu. Halík ukazuje postavę Mádra w tej sytuacji:

V době, kdy policie provedla velikou razii proti katolickému samizdatu a zavřela řadu lidí, jsme mnozí byli stísnění a v šoku. Čekali jsme, co bude dál. Druhý den se objevil Oto Mádr ve velmi dobré náladě. Právil: „Jsme na frontě, takťe jsou i ztráty. Pokračujeme dál. Nejdůležitější je dát jim signál, že nás nezastrašili. Jsí ochoten se něčeho dalšího ujmout? Za ty lidi, co jsou ve vězení, se budeme modlit. Ono to ale není tak špatné, jistě jim to prospěje a bude k něčemu dobré“. Když jsem si uvědomil, že to říká člověk, který ve vězení očekával trest smrti, byl odsouzen na doživotí a strávil v kriminále mnohá léta, bylo mi jasné, že z jeho perspektivy vypadá svět úplně jinak. Jeho odvaha a porozumění byly velkou pomocí a povzbuzením (Halík 2012).

Po ukazaniu się w Polsce artykułu prof. Stefana Swieżawskiego *Jan Hus – heretyk czy prekursor Vaticanum Secundum*¹⁶ („Tygodnik Powszechny” 1986, nr 6) Mádr zainicjował spotkania filozofów, teologów i historyków na temat dziedzictwa Husa (Halík 1995, s. 35; Halík, Jandourek 2001, s. 240–243). Powołał także grupę księży i świeckich, którzy w latach 1987–1989 zajmowali się aktualną sytuacją Kościoła i państwa, przygotowywali projekty ważniejszych dokumentów czy listów¹⁷. Grupa ta współpracowała z kapłańską grupą „Senior”, która doradzała kardynałowi Františkowi Tomaškowi. Mádr prowadził również grupę młodych teologów i filozofów

¹⁶ Artykuł powstał z inicjatywy Jana Pawła II i wznowił debatę na temat rehabilitacji Jana Husa. Tekst ten został przedrukowany przez rzymskie „Studie” (1986, nr 107, s. 346–354).

¹⁷ O tej grupie w swoich wspomnieniach pisze Vaško (2001, s. 359–360).

„Junior” (Halík 1995, s. 35–36; Halík, Jandourek 2001, s. 230–240; Opatrný 2002, s. 167–168).

15 sierpnia 1987 roku Tomašek zapowiedział przygotowane m.in. przez Tomaša Halíka Dzieło dziesięciolecia odnowy duchowej, które rozpoczęło się w pierwszą niedzielę adwentu, 29 listopada. Dwa lata później, 12 listopada 1989 roku Jan Paweł II kanonizował św. Agnieszkę Czeską (Vaško 1994, s. 290; 2001, s. 360–364; Opatrný 2002, s. 186–189). 17 listopada doszło do aksamitnej rewolucji. Zaraz po powrocie z Rzymu kardynała Františka Tomaška z uroczystości kanonizacyjnych 21 listopada na Václavském náměstí Václav Malý ogłosił jego list otwarty dotyczący sytuacji w kraju i praw obywateli przygotowany przez Mádra (Vlček 2006, s. 265; Vaško 2001, s. 364–365; Opatrný 2002, s. 187–188, 230; Balík, Hanuš 2007, s. 106–107; Havlíčková 2002, s. 380–381). Stwierdził m.in., że „Prawa do wiary nie da się odłączyć od innych praw demokratycznych” (Vaško 1994, s. 290–291). Dwudziestego piątego listopada w katedrze św. Wita na Hradczanach odbyły się uroczystości pokanonizacyjne. Kardynał powtórzył słowa swego orędzia, prosił, aby Czesi „w tych dniach połączyli odwagę z mądrością, a odrzucili drogę przemocy”, oświadczył, że Kościół katolicki stoi po stronie narodu¹⁸ (Vaško 1994, s. 291; Vlček 2006, s. 265–266; Hartmann, Svoboda, Vaško 2003, s. 148, 291; Halík, Jandourek 2001, s. 287). 15 grudnia 1989 roku episkopat Czech i Moraw poparł aksamitną rewolucję, dwa dni później zakończyły swe rządy komunistyczne władze. Po jedenastu dniach Czechosłowacja na nowo nawiązała kontakt z Watykanem, zniesiono dozór państwa nad Kościołem. Dwudziestego dziewiątego grudnia Václav Havel został wybrany prezydentem. Václav Malý wspomina:

Vztah mezi disentem a církví se postupně měnil a kardinál Tomášek se překvapivě – i pro nevěřící část společnosti – stal symbolem odporu vůči režimu [...]. Když mluvíme o změně, nesmíme opomíjet dva velké muč'e: Oto Mádra a Josefa Zvěřinu. Oni měli lvi podíl na postoji kardinála Tomáška a na překonání nedůvěry mezi disidenty a katolíky (Malý, Palán 2014, s. 12).

¹⁸ Tekst tego przemówienia napisał Tomáš Halík (Vlček 2006, s. 265–266).

W 1990 roku Mádr powrócił na Katolicki Wydział Teologiczny UK, ale z powodu konfliktu wśród władz wydziału został usunięty. Pojawił się tam znów w 2002 roku, prowadził seminarium z teologii moralnej. Do końca swego życia redagował „Teologické texty”¹⁹.

Při svých dlouhých, už stářím poznamenaných proslovech na společných schůzkách, stále opakoval jedno téma: drťme v teologii „zlatý střed” mezi konzervativismem a progresismem. Připomínalo mi to tenkrát staříckého apoštola Jana, který v závěru svého života stále jen opakoval „miláčkové, milujte se”. To, co někteří u apoštola hodnotili jako projev stařecké slabosti, bylo ve skutečnosti jádrem apoštolova celoživotního poselství. A tak dnes vidím i toto volání starého přítele Oty po zlatém středu jako výzvu k lásce, lásce k církvi a lásce i v církvi, přes všechny hranice nepochopení a různost akcentů. A právě této jeho výzvě bychom rozhodně měli být věrní. Mádr si zaslouží, aby česká církev a česká společnost na něho nikdy nezapomněla (Halík 2012)²⁰.

Žródla

Archiv bezpečnostních složek (dále: ABS), Siwecova 2428/2, 130 00 Praha 3.

ABS, f. Správa sledování, sp. zn. 1122 a 1122/2 (objekt Teolog).

ABS, f. Vyšetřovací spisy, vyšetřovací spis arch. č. V–2742 MV.

ABS, f. Vyšetřovací spisy, vyšetřovací spis arch. č. V–691 MV.

ABS, f. Vyšetřovací spisy, vyšetřovací spis arch. č. V–803 BN.

ABS, f. Vyšetřovací spisy, vyšetřovací spis arch. č. V–852 BN.

ABS, f. Vyšetřovací spisy, vyšetřovací spis arch. č. V–9164, registrační číslo 1419.

ABS, f. A 2/8 (Sekretariát ministra vnitra), inv. j. 76.

ABS, Správy sledování a. č. SL–6814 MV.

¹⁹ W 2005 roku przekazał funkcję redaktora naczelnego Jolaně Polákovéj.

²⁰ W 1991 roku Mádr otrzymał doktorat honoris causa na uniwersytecie w Bonn (por. Mádr 1992, 298–304), a także został mu przez Jana Pawła II nadany tytuł prałata honorowego Jego Świątobliwości. W 1997 roku został odznaczony przez Václava Havla Orderem Tomáše Garrigue Masaryka. Papież Benedykt XVI nadał Mádrovi w 2006 roku tytuł protonotariusza apostolskiego. Fundacja Dagmar a Václava Havlových Vize 97 przyznała ojcu Oto Uznání za přínos k filosofii vzdělání a za obnovu univerzitní myšlenky Uznání za wkład do filozofii edukacji i za odnowienie myśli uniwersyteckiej. Gdy się dowiedział, že nagroda wiąże się z otrzymaniem 97 tysięcy korun, stwierdził, že nie chce żadnych pieniędzy, zgodził się na ich przyjęcie dopiero, gdy się okazało, že może je przeznaczyć na „Teologické texty” (Šustrová 2007).

ABS, dílčí informace v objektových svazcích a. č. OB–174 HK, a. č. OB–186 HK (svazky vedené k tématu „Římskokatolická církev”), a. č. OB–333 HK (svazek vedený k tématu „Amnestanté”), odkaz na archiválie v evidenci bývalého Studijního ústavu MV sign. 305–739–2/79 a S–545–7/19, 20.

ABS, a. č. 670 BN (svazek vedený k Olze Stavělově a spol.).

ABS, Správy sledování a. č. SL–3033 MV (svazek vedený k osobě Pavla Čarnogurského, nar. 1908).

ABS, Správy sledování a. č. SL–3517 MV (svazek vedený k osobě Františka Kubíčka, nar. 1913).

ABS, Správy sledování a. č. SL–3907 MV (svazek vedený k osobě Edeltraudy Novákové, nar. 1927).

ABS, Správy sledování a. č. SL–6815 MV (svazek vedený k osobě Jolany Polákové, nar. 1951).

ABS, svazek X. správy vedený k římskokatolické církvi, a. č. H–713 MV.

ABS, svazek r. č. 19171 II. správa, 7. 12. 1989, zniszczone.

ABS, r. č. 19151 II. správa (původně svazek r. č. 19609 Plzeň, přeevidován na r. č. 21155 Praha, přeevidován na r. č. 19151 X. správa), 5. 12. 1989, zniszczone.

Centrum dějin české teologie (dále: CDČT), Thákurova 676/3, 160 00 Praha 6.

CDČT, f. Mádr Oto.

CDČT, f. Mádr Oto – Teologická komise.

Národní archiv (dále: NA), Archivní 2257/4, 149 00 Praha 4.

NA, f. Generální prokuratura, nezpracováno, sp. zn. T 707/52 a 1/Kr 0122/69.

NA, f. Státní prokuratura Praha 4SPt I 68/52.

NA, f. Krajský soud, nezpracováno, sp. zn. 15 Tr 71/69.

NA, f. Státní soud Praha 6TSI 41/52.

NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy, nezpracováno, osobní spisy Oto Mádra (6530).

NA, f. SÚC.

Literatura

B a l í k S., H a n u š J., 2007, *Katolická církev v Československu 1945–1989*, Brno: CDK.

B l a ť e k P., 2011, *Akce »Teolog«. Sledování Oto Mádra příslušníky IV. správy SNB v osmdesátých letech*, „Paměť a dějiny” č. 2, s. 73–87.

Č e m u s R. V., 2012, *Oto Mádr »duchovní terorista« aneb Odvaha být církvi dnes*, „Teologické texty”, č. 1, s. 53–55.

- Cuhra J., 2000a, *Dílo koncilové obnovy v kontextu státně-církevní politiky pražského jara*, [w:] *Koncil a česká společnost*, red. P. Fiala, J. Hanuš, Brno: CDK, s. 112–124.
- Cuhra J., 2000b, *Pražský biskup Tomášek a stát v čase ostré normalizace (1969–1982)*, [w:] *Význam kardinála Tomáška v období normalizace a přechodu k demokracii*, red. A. Opatrný, Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha, s. 17–25.
- Český katolický samizdat 1978–1985, 1986, „Studie”, č. 104–106, s. 241–250.
- Dopis katolíků vězněných pro víru prvnímu tajemníku ÚV KSČ Alexandru Dubčekovi, 1968, „Literární listy”, nr 4, s. 4.
- Fiala P., Hanus J., 2001, *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*, Brno: CDK.
- Grajewski A., 1999, *Zima i wiosna w Pradze*, [w:] *Kompleks Judasza. Kościół zraniony. Chrześcijanie w Europie Środkowo-Wschodniej między oporem a kolaboracją*, Poznań: Wydawnictwo W drodze, s. 21–73.
- Halík T., 1995, *Víra a kultura: pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu »Studie«*, Praha: Zvon.
- Halík T., 1997, *Wyzwoleni, jeszcze nie wolni*, Poznań: Wydawnictwo W drodze.
- Halík T., 2000, *Státem vnucený ateismus, Mezinárodní konference „Náboženství a svoboda” v Praze v budově RFE v srpnu 2000*, Praha.
- Halík T., 2012, *Teolog zlatého středu*, http://www.christnet.cz/clanky/4554/teolog_zlateho_stredu.url [dostup: 22.11.2015].
- Halík T., Jandourek Jan, 1997, *Ptal jsem se cest*, Praha: Portal.
- Halík T., 2012, *Teolog zlatého středu*. On-line: http://www.christnet.cz/clanky/4554/teolog_zlateho_stredu.url [dostup: 22.11.2015].
- Halík T., Jandourek J., 2001, *Radzilem się dróg*, Poznań: Wydawnictwo W drodze.
- Hanuš J., 2005, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno: CDK.
- Hartmann J., Svoboda B., Vaško V. (ed.), 2003, *Kardinál Tomášek – Generál bez vojska?*, Praha: Vyšehrad.
- Havlíčková H., 2002, *Dědictví (kapitoly z dějiny komunistické perzekuce v Československu)*, Olomouc: Votobia.
- Holečková M. E., 2009, *Cesty českého katolického samizdatu 80. let*, Praha.
- Janoušek A., *ThDr. Oto Mádr*, 1987, „Studie” č. 112–113, s. 368–370 [text jest przedrukiem z samizdatowego zbioru wydanego w 1987 roku *Miscellanea in honorem Oto Mádra ad eius 70. annum completum*, Praha: Nové cesty myšlení, brožované strojopisné vydání, format A5, 123 stran; bez wiedzy autora].
- Mádr O., 1992a, *Z projevu při udělení čestného doktorátu teologie v Bonnu 4. 5. 1991*, [w:] O. Mádr, *Slovo o této době*, Praha: Zvon, s. 298–304.

- Mádr O., 1992b, *Slovo o této době*, vybrala a uspořádala J. Poláková, Praha: Zvon.
- Mádr O., 1998, *Tiá teologie včera a zítra*, „Teologické texty”, č. 6, s. 193–195.
- Mádr O., 2003a, *K jádru věci. Aktuální reflexe z let 1993–2003*, vybrala a uspořádala J. Poláková, Praha.
- Mádr O., 2003b, [rozmowa w redakcji „Teologických textů”, rozhovory na Katolickim Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Karola, czerwiec – nagrania, maszynopis], Praga.
- Mádr O., 2007, *V zápasech za Boží věc. Vzpomínky, texty a rozhovory*, vybrala a uspořádala J. Poláková, Praha: Vyšehrad.
- Mádr O., Benešová H., 2012, *Nashledanou v nebi*, „Teologické texty”, č. 2, s. 85–88.
- Mádr O., Bláha R., 2006, *Kolik stojí svoboda*, „Universum. Revue České Křesťanské Akademie”, č. 1, s. 10–13.
- Mádr O., Nejezchlebová L., 2005, *Šel jsem k soudu smířen se smrtí*, „Lidovky.cz”, 02.11., On-line: http://www.lidovky.cz/sel-jsem--ksoudu-smiren-sesmrtny-zpravu-domov.aspx?c=A051111_171601_In_bezpravi_vvr [dostup: 22.11.2015].
- Malý V., Palán A., 2014, *Nemám rád, když se něco idealizuje*, „Katolický týdeník”, č. 46, s. 12.
- Markus F. [Mádr Oto], 1980, *Modus moriendi církve*, „Studie”, č. 69, s. 265–269.
- Mikanowicz M., 2004, *Teologia czeska dzisiaj. Tematyka systematycznej czeskojęzycznej pracy teologicznej w latach 1990–2000*, Poznań: Redakcja Wydawnictw WT UAM.
- Miscellanea in honorem O. Mádra ad eius 70. annum completum*, 1987, Praha [samizdat].
- Němec J., 1968, *Dílo koncilové obnovy na cestu*, „Katolické noviny” č. 19, 12.5., s. 1.
- Novotný V., 2007a, *Katolická teologická fakulta 1939–1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*, Praha: Karolinum.
- Novotný V., 2007b, *Teologie ve stínu. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*, Praha: Karolinum.
- Novotný V., 2011, *Oto Mádr: Církev je Boží dar a naše dílo*, „Universum: revue České křesťanské akademie” 21, č. 3, s. 14–17.
- Novotný V., 2013a, *Antonín Mandl – svědek diskusí mezi katolíky ve druhé polovině 60. let 20. století*, „Acta Universitatis Carolinae Theologica” 3, č. 2, s. 99–114.
- Novotný V., 2013b, *Josef Lukl Hromádka: v komunismu se projevuje nezadržitelně dynamická síla živé křesťanské tradice*, „Studia theologica” 15, č. 2, s. 32–44.
- Opatrný A., 2002, *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.

- Opatrný A., 2011, *Církev se obejde bez biskupů, biblí a eucharistie..., aneb eklesiologie Oty Mádra*, [tekst wygłoszony z okazji 90. rocznicy urodzin Oty Mádra, 28 lutego]; <http://www.pastorace.cz/Clanky/Cirkev-se-obejde-bez-biskupu-bibli-a-eucharistie-aneb-eklesiologie-Oty-Madra.html> [dostęp: 22.11.2015].
- O svobodě svědomí a vyznání a náboženských právech v Československu, 1980, [w:] *Křesťané a Charta 77*, Köln–München.
- Paulas J., Šebek J. (ed.), 2009, *Katolické noviny 1949–1989*, Praha: Katolický týdeník.
- Poláková J., 1997, *Teolog Oto Mádr*, Praha: Česká Křesťanská Akademie.
- Polc J.V., Svoboda B., 2008, *Kardinál Josef Beran*, Praha: Vyšehrad.
- Pospíšil Ct. V., 2006, *Prorocký rys novodobé české teologie*, „Teologické texty” č. 3, s. 129–131.
- Rázek A., 2012, *Podzemí 80. let I*, „Teologické texty”, č. 1, s. 45.
- Synek J., 2013, *Svobodni v nesvobodě. Náboženský život ve věznicích v období komunistického režimu*, Praha: Vyšehrad, Ústav pro studium totalitních režimů.
- Šustrová P., 2007, *Oslavenec*, „Lidové noviny” 18.05.
- Tajovský V. B., 2001, *Člověk musí hořeti*, Praha: Torst, s. 394–396.
- „Teologické texty” 2012, č. 1 [numer czasopisma poświęcony Oto Mądrowi], č. 2, 3 i 4 [dokumenty i świadectwa o Mądrze].
- Urban J.E., *Duchovní slovo pro dnes a zítra: z teologicko-pastoračního kursu roku 1969*, Kostelní Vydří: Karmelitánské Nakladatelství.
- Vaško V., 1992, *O Mádrovi hovoří Vaško Václav*, „Mundus orans. Informační bulletin o náboženství” č. 7, s. 4–6.
- Vaško V., 1997a, *Charta 77 a křesťané*, „Katolický týdeník”, příloha „Perspektivy” č. 1, s. V.
- Vaško V., 2004, *Ad „umírající církev”*, „Teologické texty” č. 3, s. 123.
- Vaško V., 1994, *Církevně politický vývoj Československa (1938–1989)*, [w:] Z. Hledíková, J. V. Polc, *Prátské arcibiskupství 1344–1994*, Praha: Zvon, s. 277–293.
- Vaško V., 1997, *Církev a Prátské jaro*, „Perspektivy”, č. 6, s. V.
- Vaško V., 2001, *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- Vaško V., 2002, *Dílo koncilové obnovy, jeho vznik a vliv*, [w:] A. Opatrný (red.), *Kardinál Tomášek a koncil*, Praha, s. 75–89.
- Ventura V., 2004, *Srdce mluví k srdci – »Teologické texty«*, „Katolický týdeník”, příloha „Perspektivy”, roč. 15, č. 51–52, s. VI.

- Vlček V., 2006, *Křít jsem hlásal, křít jsem snášel. Rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948–1989*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, s. 240–267.
- Vodíček S., 2011, *V temnici někdo změkne a někdo ztverdne*, „Paměť a dějiny” č. 2, s. 88–100.
- Waldenfels H., 2012, *Setkání s Oto Mádrem*, „Teologické texty”, č. 1, s. 3–7.
- Zvěřina J., 1987, *Anti-životopis Oty Mádra*, „Studie”, č. 112–113, s. 371–372.